

Asia: VN/7050/2023

Luonnos valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024-2027

Lausunnonantajan lausunto

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 1: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Yleistä

Tavoite jokaisen nuoren yksilöllisen polun takaamisesta ja tukemisesta on hyvä. Hallitus kertoo visiokseen nuorten hyvinvointia vahvistavan kokonaisvaltaisen ja johdonmukaisen nuorisopolitiikan. Tavoitteen alla esitetyt toimenpiteet eivät katsoaksemme kuitenkaan riitä vastaamaan tähän tavoitteeseen.

Luonnoksessa käytetään sanaa syrjäytyminen, joka kuvaa ulkopuolelle jäämistä nuoren omana toimintana. Suositamme tilalle sanaa syrjäyttäminen, koska kyseessä on yhteisön epäonnistuminen nuoren kiinnittämisessä yhteiskunnan rakenteisiin.

VANUPO-luonnos keskittyy paljon harrastusten tukemiseen, ilmeisesti osittain siksi että nuoret ovat itse nimenneet sen tärkeäksi syrjäytymistä ehkäiseväksi tekijäksi. Nuorten kuuleminen ja osallistaminen on arvokas osa prosessia, mutta emme voi olettaa nuorilla olevan erityisesti yhteiskunnallisen rakenteiden ja niiden laajojen vaikutusten suhteen riittävää ymmärrystä. VANUPO-luonnoksesta tällaisenaan puuttuu käytännössä kokonaan toimeentuloon, työllisyyteen, asumiseen, sosiaaliturvaan ja koulutuspolitiikkaan liittyvät osuudet. Nämä asiat ovat niitä, jotka rakentavat nuorille kokemusta osallisuudesta ja mahdollisuuksista, ja niiden sivuuttaminen heikentää huomattavasti ohjelman vaikuttavuutta. Nämä nuorten elämän ja hyvinvoinnin kannalta keskeisesti vaikuttavat tekijät löytyvät Vanupon valmistelun Katsaus nuorten hyvinvointiin 2023 -aineistosta sekä nousivat esiin myös nuorten kuulemisissa, joten ne tulisi näkyä myös ohjelmassa. Päätös jättää nämä asiat VANUPO:n ulkopuolelle on yllättävä myös siitä syystä, että aiemmin ne on sisällytetty mukaan.

VANUPO-luonnoksesta tällaisenaan puuttuu myös käytännössä kokonaan nuorten erilaisten taustojen huomioiminen. Nuorten polarisoituneen hyvinvoinnin vuoksi tulisi huomioida ainakin alueelliset, sosioekonomiset ja terveydelliset erot. Myös erilaisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi edellyttää panostusta esimerkiksi yhdenvertaisuuden lisäämiseen ja rasismien kitkemiseen.

MUUTOSESITYS: Vahvistetaan VANUPO-luonnoksen Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin -korin toimenpiteiden kokonaisvaltaisuutta ja johdonmukaisuutta hallituksen oman vision toteutumiseksi. Lisätään koriin 1. uusi tavoite: Turvataan jokaiselle nuorelle hyvinvoinnin edellytykset. Tähän tavoitekohtaan lisätään toimenpiteet toimeentulon, sosiaaliturvan, asumisen, asunnottomuuden, työelämän ja työttömyyden sekä koulutuspolitiikan osalta. Lisätään myös kirjaus toimenpiteiden ja nuoriin kohdistuvan politiikan, kuten sosiaaliturvamuutosten hyvinvointi- ja mielenterveysvaikutusten seuraamisesta ja arvioimisesta osana VANUPO-ohjelmaa. Myös nuorten yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon sekä haavoittuvassa asemassa, syrjäytymisuhan alla ja vähemmistöihin kuuluviin nuoriin kohdistuvat toimenpiteet tulee lisätä Vanupo-ohjelmaan hallituksen omien tavoitteiden toteutumiseksi. Lisäksi nuorten ja perheiden sosioekonomisten erojen, ylisukupolvisen syrjäytymisen ja alueellisten erojen tulisi olla huomioituna VANUPO-ohjelmassa.

Tavoite 1: Nuori voi hyvin koulussa ja oppilaitoksessa

Koulut ja oppilaitokset ovat tärkeitä hyvinvoinnin edistämisen paikkoja, koska ne tavoittavat päivittäin lähes kaikki alaikäiset nuoret. Siksi toimiviin kouluelämän rakenteisiin ja palveluihin tulee panostaa. Epäselväksi VANUPO-luonnoksessa jää miten esitetyt toimenpiteet resursoidaan. Pätevän ammattihenkilöstön saaminen esimerkiksi koulupsykologien virkoihin on monesti haastavaa, ja kohtuuttomien oppilasmäärien vuoksi työn pitovoima on huono. Työaika kuluu käytännössä kokonaan yksilötyöhön, vaikka tavoitteena on koko yhteisöä koskeva, hyvinvointia edistävä työ. Tämän asian korjaamista ei voi jättää pelkästään kuntien ja jo nyt säästöpainneiden kanssa kamppailevien hyvinvointialueiden vastuulle.

Nuorten kokema koulu-uupumus ja ahdistus on noussut hälyttävällä nopeudella, erityisesti tytöillä. Myös korona-ajan vaikutukset näkyvät yhä selvästi nuorissa. Hyvä jaksaminen on oppimisen edellytys, ja nuorten varhainen uupuminen tulee näkymään maamme osaamistasossa, kuten esimerkiksi tuoreen PISA-tulokset implikoivat. Myös ilman oppilashuollon tukea jääminen avun hakemisesta huolimatta on yleistynyt. Nuorten varhainen uupuminen tulee käytännössä varmasti heijastumaan myös uupumisriskiin työelämässä, millä on sekä yksilön hyvinvoinnin että yhteiskunnan toiminnan kannalta tuhoisia vaikutuksia. Jo nyt mielenterveysongelmat ovat nuorten yleisin työkyvyttömyyttä aiheuttava syy, ja tämän kierteen katkaisemiseen on syytä suhtautua vakavasti. Yksittäiset, hankemaiset toimet eivät ole riittävä ratkaisu tähän rakennetasolla olevaan ongelmaan.

Luonnoksessa nostetaan esiin toimivan oppilashuollon tärkeys, ja olemme tästä samaa mieltä. Lisää huomiota toivoisimme kiinnitettävän siihen, että hyvinvointityö koskee koko koulu- ja opiskeluyhteisöä, ja sen tulee olla jokaisen helposti saavutettavissa. Kouluissa on oltava riittävä määrä aikuisia, joilla on mielenterveysosaamista. Opettajille on tarjottava riittävä lisäkoulutus. Erityisen tärkeitä teemoja ovat tunne- ja vuorovaikutustaidot, resilienssi, yhteisöllisyyden tukeminen sekä nuorten pahoinvoinnin tunnistaminen, puheeksiotto ja eteenpäin ohjaaminen. Sekä yksilö- että yhteisötason työhön täytyy panostaa suunnitelmallisesti. Nuorten oma huoli koulu-uupumuksesta tulee ottaa vakavasti ja sen ehkäisyyn tulee määritellä toimenpiteitä. Kouluissa tehtävää nuorisotyötä on tuettava, ja sen resursseja on lisättävä. Opettajien keskittyminen opetustyöhön on turvattava koulunuorisotyöntekijöiden riittävällä määrällä.

Luonnoksessa esitetään elintapaohjauksen hyödyntämistä osana opiskeluhuoltoa ja mentorointia. Elintapaohjaukseen luetellaan kuuluvaksi ravitsemus, uni, liikunta, päihteettömyys ja kulttuurihyvinvointi. Näillä kaikilla on mielenterveyttä edistävä vaikutus, mutta olisi tärkeä lisätä mielenterveys vielä omana kohtanaan.

Digitaalisten laitteiden tärkeys nuorille tunnistetaan luonnoksessa. Esimerkiksi sosiaalisen median käytöllä voi olla negatiivisia mielenterveysvaikutuksia, mutta kyseessä on myös tärkeä ja tavallinen osa nykynuoren elämää, joka voi myös toimia yhteisöllisyyden ja luovuuden kanavana. Oleellista on tukea nuorten turvallista digikäytöstä ja hyvää medialukutaitoa.

Oppimisen tuessa on huomioitava myös erilaiset oppimisvaikeudet ja neuropsykiatriset haasteet. Tällaisten haasteiden, samoin kuin esimerkiksi mielenterveyshaasteiden, tunnistaminen mahdollisimman varhain ehkäisee myös koulu-uupumista. Myös selkeät polutukset tuelle ja tuen nopea, oikea-aikainen saaminen on tärkeää. Kouluissa on oltava riittävä osaamista aiheesta. On myös huomioitava, että on olemassa olevia hyviä oppimisen tuen malleja, mutta ne vaativat riittäviä resursseja, jotta ne saadaan vietyä osaksi koulujen arkea.

Mielenterveyden tukeminen on tärkeää myös nuorten ehjän koulutuspolun turvaamiseksi. Uupumus moninkertaistaa riskin opintojen keskeyttämiseen ja laskee motivaatiota jatkokouluttautumiseen. Hallitus on nimennyt tavoitteeksi sen, että puolet ikäluokasta suorittaa korkeakoulututkinnon, ja tämä tavoite edellyttää myös koulutuksen rakenteiden tarkastelua. Korkeakouluopiskelijoiden hyvinvointi ja mielenterveys tulee ottaa osaksi VANUPOa.

Vaikka koulut ja oppilaitokset ovatkin tärkeitä nuorten ympäristöjä, koskee VANUPO nuorisolain mukaisesti kaikkia alle 29-vuotiaita. Siksi siihen tulee lisätä työelämään liittyviä toimenpiteitä. Tällä hetkellä merkittävä osa nuorista on uupuneita tai uupumisriskissä, ja mielenterveyssyyt ovat merkittävien sairauspoissaolojen syy tässä ikäryhmässä. Hallitusohjelman tavoitteena on puolittaa mielenterveyssyistä johtuvat sairauspoissaolot ja työkyvyttömyyseläkkeet seuraavan viiden vuoden aikana, mutta ainakaan VANUPO-luonnoksesta ei käy ilmi millaisilla toimenpiteillä tähän pyritään. Kyseessä on kunnianhimoinen tavoite, jonka tulisi näkyä systemaattisesti ja läpileikkaavasti nuorten hyvinvointityössä.

MUUTOSESITYS: Lisätään kirjaus: Vahvistetaan peruskouluissa, toisella asteella ja korkeakouluissa tehtävää laaja-alaista hyvinvointi- ja mielenterveystyötä, jota johdetaan ja toteutetaan suunnitelmallisesti ja moniammatillisesti oppilaita ja opiskelijoita osallistaen oppimisen ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Kehitetään turvallisuutta, osallisuutta, yhteisöllisyyttä, hyvinvointia ja mielenterveyttä edistävää sekä syrjäytymistä ehkäisevää toimintakulttuuria kouluissa ja oppilaitoksissa. Lisäksi selvitetään koulu-uupumuksen syitä sekä kehitetään uupumista vähentäviä ja jaksamista lisääviä keinoja sekä mielenterveyskuormituksen vähentämisen koulutuspoliittisia ratkaisuja.

MUUTOSESITYS: Lisätään kirjaus, että nuorten mielenterveyttä vahvistetaan sekä yksilö- että yhteisötasolla nuoria osallistaen ja suunnitelmallisesti.

MUUTOSESITYS: Lisätään mielenterveys elintapaohjauksen sisältöihin.

MUUTOSESITYS: Lisätään kirjaus, että kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävää nuorisotyötä kehitetään edelleen sekä täydennetään kirjauksella: nuorisotyön kehittämisessä huomioidaan nuorten tarpeet ja toiveet, nuorten hyvinvoinnin edistäminen sekä moniammatillisen yhteistyön vahvistaminen koulujen ja oppilaitosten hyvinvointityössä.

MUUTOSESITYS: Lisätään toimenpidekirjaus: Varmistetaan kouluissa ja oppilaitoksissa opiskelun työmäärän kohtuullisuus ja riittävä palautuminen koulu-uupumuksen vähentämiseksi. Kehitetään keinoja nuorten liiallisten koulupaineiden ja mielenterveyskuormituksen vähentämiseksi.

MUUTOSESITYS: Lisätään kirjaus: kouluissa ja oppilaitoksissa edistetään turvallista ja hyvinvointia vahvistavaa mediakäyttöä sekä kehitetään käytäntöjä älylaitteiden ja sosiaalisen median haittojen vähentämiseksi.

MUUTOSESITYS: Lisätään luonnokseen kirjaus: varmistetaan laadukas oppimisen tuki kaikilla koulutusasteilla sekä huomioidaan mielenterveyden ja hyvinvoinnin näkökulma oppimisen tuen uudistamisessa. Edistetään koulujen ja oppilaitosten ammattilaisten hyvinvointi- ja mielenterveysosaamista. Pyritään sisällyttämään opettajakoulutukseen mielenterveysosaamista oppimisen tuen ja hyvinvoinnin turvaamiseksi sekä huolehditaan riittävästä täydennyskoulutuksesta.

MUUTOSESITYS: Lisätään kirjaus: hyvinvointityötä toteutetaan myös korkeakouluissa sekä yhteistyössä YTHS:n kanssa.

MUUTOSESITYS: Lisätään tavoitteen 1. otsikkoon työelämä: Nuori voi hyvin koulussa, oppilaitoksessa ja työelämässä. Toimenpiteiksi ehdotetaan MIELI ry:n Nuorten hyvinvointiohjelmasta (2023) kirjauksia: 1) vähennetään nuorten mielenterveysperustaisia sairauspoissaoloja ja työkyvyttömyyseläkkeitä kehittämällä työelämää nuorten työkykyä ja mielenterveyttä vahvistavaksi sekä mielenterveysongelmia ehkäiseväksi, 2) vahvistetaan työyhteisöjen ja esihenkilöiden mielenterveysosaamista sekä otetaan käyttöön keinoja tukea nuoria työuran alussa, 3) Edistetään nuorten työllisyyttä tarjoamalla neuvontaa ja tukea erilaisiin työn tekemisen muotoihin, kuten palkkatyöhön, yrittäjyyteen ja epätyypillisiin työsuhteisiin liittyen.

TAVOITE 2: Jokaisella nuorella on pääsy mieluisaan harrastukseen matalalla kynnyksellä

Mielekäs vapaa-aika ja harrastukset ovat hyviä keinoja tukea mielenterveyttä. Matalan kynnyksen harrastustoiminta on kannatettava tavoite, ja siihen tulee lukea myös itsenäinen harrastaminen ja erilaiset verkkoyhteisöt. VANUPOssa tulisi kuitenkin laajemmin vielä huomioida kaikki se, mikä mahdollisesti tekee harrastuksista vaikeasti saavutettavia. Huomioida tulisi ainakin sosioekonominen tausta, erilaiset vammat, asuminen syrjäseuduilla sekä rasismin ja syrjinnän kokemukset. Harrastamisen Suomen malli on riittämätön koko nuorisovaltakunnan kannalta, koska se kohdentuu peruskouluikäisiin ja koulupäivän yhteydessä tarjottaviin harrastusmahdollisuuksiin.

Luonnoksessa myös mainitaan, että vahvistetaan väyliä kohti pitkäjänteistä, syventävää harrastamista. Tämä mahdollisuus on hyvä olla olemassa, mutta harrastamisen päätarkoitus ei ole kilpailu tai henkilökohtainen kehittyminen. Mielenterveyttä ja hyvinvointia lisäävä harrastaminen voi olla myös kevyttä, leikkimielistä ja vaihtelevaa. Erityisen tärkeää tämä on peruskouluiän jälkeen, jolloin kilpailullisuutta karttavien voi olla hankalaa löytää mielekkäitä urheiluharrastuksia.

MUUTOSESITYS: Kirjataan luonnokseen: Lisätään harrastamisen saavutettavuutta nuorten kaikissa ikäryhmissä ja harrastusmuodoissa. Kehitetään nuorten harrastustoimintaa yhdenvertaisuutta, hyvinvointia, mielenterveyttä ja turvallisuutta edistäväksi. Vahvistetaan harrastusohjaajien, valmentajien ja harrastavien nuorten vanhempien hyvinvointi- ja mielenterveysosaamista. Puretaan harrastamisen esteitä huomioiden myös psyykkiset esteet, kuten sosiaalinen jännittäminen ja yksinäisyys. Toteutetaan etsivää harrastustyötä yhteistyössä etsivän nuorisotyön kanssa.

TAVOITE 3: Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä vähenee

Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä on laajasti huolta aiheuttava asia, ja on hyvä että se huomioidaan VANUPOssa. Kyseessä on monimutkainen ilmiö, jonka ratkaiseminen vaatii monialaisia, läpileikkaavia toimia. Ohjaamo-toiminnan vahvistaminen on hyvä toimenpide, ja myös siellä tulisi panostaa mielenterveysosaamiseen.

Jotta työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrää saadaan vähennettyä hallituksen tavoitteiden mukaisesti, on työ aloitettava jo aivan nuorista lapsista. Ylisukupolviset ongelmat, kuten perheen mielenterveysongelmat, haastavat sosioekonomiset tilanteet tai muut vastaavat vaikuttavat myös siihen, millaiset perheen lasten tulevaisuudennäkymät ovat. Koko perheen hyvinvointi tulee huomioida kaikissa tukitoimissa, ja on hyvä että luonnoksessa mainitaan myös nuoren perheen huomioiminen.

Nuorten työpajatoiminnassa, etsivässä nuorisotyössä ja lastensuojelussa tehdään valtavasti hyvää työtä nuorten eteen. VANUPO-luonnoksessa mainitaan näiden palvelujen käyttö ja kehittäminen, mutta riittävät resurssit ovat sille elinehto. Lastensuojelun turvallisuutta tulisi kehittää laajemminkin kuin luonnoksessa mainituilla rajoitustoimien edellytysten selkiyttämällä. Lastensuojelun asiakkailta on muuta väestöä suurempi riski mielenterveyden ja hyvinvoinnin haasteille, joten myös tämän sektorin ammattilaisten mielenterveysosaamista tulee lisätä.

Epäselväksi jää miten VANUPO-luonnoksen toimet ja hallitusohjelman muut toimet sovitetaan yhteen. Esimerkiksi aikuistumisen tuen kehittäminen on ristiriidassa lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskun kanssa, ja kaavailut kiristykset työelämään ja koulutukseen mahdollisesti lisäävät riskiä niiden ulkopuolelle jäämisestä. VANUPO:n tulisi avata tätä aihepiiriä tarkemmin.

MUUTOSesitys: Lisätään kirjaus, että ohjaamoihin sisällytetään myös mielenterveyden tukea ja ohjausta liikuntaneuvonnan ja harrastusohjaamisen lisäksi.

MUUTOSesitys: Lisätään kirjaus: etsivällä nuorisotyöllä ja työpajatoiminnalla on keskeinen rooli haavoittuvassa asemassa ja syrjäytymisriskissä olevien nuorten hyvinvoinnille. Edistetään näiden nuorisotyön ammattilaisten hyvinvointi- ja mielenterveysosaamisesta nuorten kohtaamiseen, tukemiseen ja palvelujärjestelmässä toimimiseen.

MUUTOSesitys: Lisätään kirjaus: vahvistetaan lastensuojelun ammattilaisten mielenterveys- ja hyvinvointiosaamista.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 2: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

Yleistä

Mielenterveyden asettaminen isoksi tavoitteeksi VANUPO:ssa on hyvä asia, koska hyvä mielenterveys on arjen toimintakyvyn ja mielekkään elämän perusta. Luonnoksessa käytetään paljon termiä mielen hyvinvointi, vaikka parempi olisi käyttää sanaa mielenterveys. Mielen hyvinvoinnille ei ole olemassa samanlaista laajasti tunnettua määritelmää kuin mielenterveydelle WHO:n määritelmä.

Puhumalla suoraan mielenterveydestä myös vähennämme stigmaa ja edistämme positiivista mielenterveyskeskustelua.

Mielenterveyspalveluiden tarve ja mielenterveysoireilu on ollut erityisesti koronapandemian seurauksena nousussa. Nuoret pelkäävät jaksamisensa puolesta, ja avun saaminen koetaan vaikeaksi. Meillä on olemassa runsaasti tietoa siitä, mikä kuormitusta aiheuttaa. Tämä tieto ja tutkimus tulisi ottaa osaksi mielenterveystyön suunnittelua. Uusien selvityksien sijaan tarvitsemme resursseja ja käytännön ratkaisuja siihen, miten mielenterveyden edistäminen saadaan osaksi rakenteita.

Luonnoksessa mielenterveystyö keskittyy pitkälti palvelujen parantamiseen. Toimivat, oikea-aikaiset ja riittävät palvelut ovat hyvin tärkeitä mielenterveysoikeuksien toteutumisen ja inhimillisen kärsimyksen vähentämiseksi, mutta niin kutsuttua mielenterveyskriisiä niillä ei ratkaista. Tarvitsemme laajoja toimia hyvinvoinnin tukemiseksi. Lisäksi yhteiskunnan tulee pyrkiä poistamaan mielenterveyden riskitekijöitä, kuten lapsiperheköyhyyttä ja taloudellista epävarmuutta. Mielenterveyden edistämistä täytyy tehdä koko yhteisön ja yhteiskunnan tasolla, ei pelkästään yksilöön keskittyen.

Koulupaineiden vähentäminen vaatii todellisia muutoksia uupumisen juurisyihin. On selvitettävä millaisia vaikutuksia esimerkiksi ensikertalaisuuskiintiöllä ja yo-todistuspainotuksella on ollut nuorten kokemiin paineisiin korkeakouluopintojen lähestyessä. On muistettava, että nuoruuteen olennaisia kehitystehtäviä on myös esimerkiksi oman tien etsiminen ja asioiden kokeileminen. Meidän tulee taata nuorille turvallinen tapa kokeilla ja epäonnistua.

Liikunnan tuominen osaksi arkea on mielenterveyden ja hyvinvoinnin kannalta tärkeä ja hyvä tavoite. Sitä ei kuitenkaan juuri avata mitä tämä käytännössä tarkoittaa. Pelkän ohjauksen vaikutus esimerkiksi on hyvin erilainen kuin sen, että kaupunkien pyöräily- ja kävelyreitit rakennetaan nuorille turvallisiksi ja mukaviksi käyttää. Liikunnan tulee olla saavutettavaa kaikille esimerkiksi sosioekonomisesta taustasta ja toimintakyvystä riippumatta.

MUUTOSesitys: Muutetaan korin 2. otsikko muotoon: nuorten mielenterveys vahvistuu ja mielenterveysongelmat vähenevät

MUUTOSesitys: Lisätään kirjaus: Mielenterveyttä vahvistetaan ja mielenterveysongelmia ennaltaehkäistään nuorten kaikissa kasvu- ja koulutusympäristöissä (esim. mielenterveystaidot, hyvä itsetunto sekä kiusaamisen ja yksinäisyyden ehkäisy). Matalan kynnyksen mielenterveysapua on saatavilla nuorten lähiympäristöissä (esim. oppilaitos, nuorisotyö ja digitaalinen ympäristö).

MUUTOSITYS: Korvataan VANUPO-luonnoksen kaikki mielen hyvinvointi -termit mielenterveyden käsitteellä.

TAVOITE 4. Nuorella on pääsy oikea-aikaisiin ja laadukkaisiin mielenterveyspalveluihin

Mielenterveyspalvelujen laatu ja oikea-aikaisuus on tärkeä tavoite. Tämän tulee koskea koko palveluketjua perussairaanhoidosta erikoissairaanhoidon, sisältäen myös matalan kynnyksen palvelut ja kuntoutuksen. Osana kokonaisuutta tulisi kuitenkin määritellä myös ennaltaehkäiseviä toimia. Erityistä huomiota tulee kiinnittää myös palveluiden saavutettavuuteen, esimerkiksi niin että palveluita voidaan tarjota chat-muodossa tai omassa oppilaitoksessa.

Terapiatakuun eteneminen on hyvä asia, mutta tärkeää on että sitä ei rajata koskemaan liian pientä joukkoa. Vähintäänkin nuorten terapiatakuun tulisi koskea kaikkia nuorisolain mukaan, eli alle 29-vuotiaita. Terapiatakuulle ei saa asettaa alaikärajaa. On myös tärkeää kiinnittää huomiota palvelujen sisältöön, eikä esimerkiksi kutsua mitä tahansa interventiota terapiaksi.

Neuropsykiatrisesti oireilevien nuorten erityinen tuki on hyvä linjaus. Tässäkin on tärkeää, että nuorilla aidosti tarkoitetaan kaikkia nuorisolain piirissä olevia ihmisiä, koska eri ihmiset oireilevat eri tavalla, ja osalla oireilu saatetaan huomata vasta esimerkiksi korkeakouluopintojen aikana.

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten tuki mainitaan, mutta vähemmistöt tulisi huomioida laajemmin. Vähemmistöstressi on merkittävä kuormitustekijä, ja koskee moneen muuhunkin vähemmistöön kuuluvia nuoria.

MUUTOSITYS: Lisätään kirjaus: turvataan nuoren oikea-aikainen pääsy laadukkaisiin mielenterveyspalveluihin. Palveluilla tarkoitetaan matalan kynnyksen mielenterveyspalveluja (esim. chat-palvelut), terveydenhuollon perustason mielenterveyspalveluja (esim. opiskeluhuolto ja terapiatakuu), erikoissairaanhoidon palveluja (esim. nuorisopsykiatrinen hoito ja sairaalan osastohoito) sekä kuntoutus (esim. Kelan kuntoutuspsykoterapia).

MUUTOSITYS: Konkretisoidaan Vanupo-ohjelman toimenpiteitä Kansallisen mielenterveysstrategian ja lapsistrategian osalta. Muutetaan kirjausta: edistetään sukupuolivähemmistöihin ja muihin vähemmistöihin kuuluvien nuorten mielenterveyttä. Lisätään kirjaus: vahvistetaan nuorten kanssa toimivien aikuisten, kuten nuorisotyöntekijöiden, opettajien, huoltajien sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten osaamista itsetuhoisuuden puheeksiotosta ja itsemurhien ennaltaehkäisystä.

MUUTOSESITYS: Lisätään kirjaus: varmistetaan lasten ja nuorten terapiatakuun laadukas toimeenpano. Terapiatakuun yläikäraja ulottuu nuorisolain mukaisesti alle 29-vuotiaisiin ja terapiatakuu toteutuu ensisijaisesti nuoren lähiympäristössä eli opiskeluhuollossa. Varmistetaan terapiatakuun saatavuus (esim. perheterapia ja ns. NEET-nuoret) myös muusta terveydenhuollon perustason palveluista tarpeen ja tilanteen mukaisesti. Huomioidaan nuorten osallisuus terapiatakuun toimeenpanossa ja palvelun kehittämisessä.

MUUTOSESITYS: Lisätään kirjaus: Matalan kynnyksen mielenterveyspalveluissa huomioidaan nuorten tarpeet ja palveluista saadut kokemukset. Matalan kynnyksen tuessa hyödynnetään valtakunnallisia, tunnettuja ja hyväksi todettuja malleja, esimerkiksi Sekasin-chatia.

TAVOITE 5. Mielekäs vapaa-ajan toiminta vahvistaa nuorten mielen hyvinvointia

Mielekäs vapaa-aika on tärkeä hyvinvointitekijä, mutta toimia tarvitaan kaikissa nuorten kasvuympäristöissä, eli myös kouluissa ja kotona. Huoltajia tulee tukea nuoren kasvun, kehityksen, turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämässä.

Harrastusohjaajien riittävän osaamisen varmistaminen laadukkaana, turvallisen ja nuoren hyvinvointia tukevan toiminnan järjestämiseen on suuritöinen tavoite, jonka keinoja ei avata. Harrastustoimintaa Suomessa toteuttavat sadat tahot enemmän tai vähemmän ammattimaisesti. Mahdollinen tapa toteuttaa tätä on osaamiskeskus joka voi tarjota koulutusta. Harrastustoiminta pitää nähdä laajasti, eikä nostaa yksittäisiä harrastusmuotoja toisten yläpuolelle. Myös nuorten omaehtoista harrastamista tulee tukea.

MUUTOSESITYS: Tavoitteen 5 otsikko muutetaan muotoon: nuorten mielenterveyttä vahvistetaan kaikissa kasvuympäristöissä.

MUUTOSESITYS: Lisätään kirjaus: nuorten mielenterveyttä vahvistetaan nuorten, vanhempien ja ammattilaisten yhteistyönä ja poikkihallinnollisesti kaikissa kasvu- ja koulutusympäristöissä.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 3: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

YLEISTÄ: VANUPO-ohjelman valmistelun nuorten kuulemisissa nousi kaikkein tärkeimmäksi yhteiskunnalliseksi ratkaistavaksi asiaksi ilmastonmuutos ja luonnon säilyttäminen. Tästä huolimatta aihetta ei juuri ole huomioitu luonnoksen tavoitteissa ja toimenpiteissä. Ilmastokriisi ja luontokato ovat myös WHO:n mukaan maailman suurimpia terveysuhkia, joten riittävät toimet ovat myös terveyden kannalta hyvinvointia edistäviä.

MUUTOSESITYS: Lisätään ilmastonmuutoksen vähentämisen ja luonnon säilyttämisen toimenpiteitä sekä edistetään nuorten vaikuttamis- ja toimintamahdollisuuksia näissä teemoissa. Konkreettiset nuorten osallisuuteen, ilmastonmuutoksen torjumiseen ja yhteiskunnan kykyyn sopeutua muutokseen kuitenkin valitettavasti puuttuvat ohjelmasta.

TAVOITE 6. Nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon vahvistuvat

Luonnoksen toimenpiteet nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseksi jäävät hyvin yleisluontoisiksi. On tärkeä nimetä konkreettisia toimenpiteitä, joilla varmistetaan että nuorten kuulemisilla on todellista vaikutusta eikä kyse ole pelkästä näennäisdemokratiasta. Myös tulee huomioida se, että usein vaikuttamismahdollisuuksien ääreen hakeutuvat tietynlaiset nuoret, joilla on keskenään samantyyppinen sosioekonominen tausta. Kaikenlaisten nuorten tulee tulla kuulluksi. Kiitämme, että saamenkielisten nuorten kuuleminen on mainittu, mutta myös muut kieli- ja kulttuurivähemmistöt ovat tärkeitä.

Kolmannen sektorin hyvien käytäntöjen käyttämisestä mainitaan, mutta lisäksi tarvitaan panostusta järjestörahoitukseen.

MUUTOSESITYS: Lisätään konkreettisia toimenpiteitä nuorten osallisuuteen ja vaikuttamismahdollisuuksiin sekä nuorten äänestysaktiivisuuden ja demokratietiedouden vahvistamiseksi.

TAVOITE 7. Nuorten turvallisuuden tunne ja turvallisuus vahvistuvat

Kiusaaminen ja syrjintä heikentävät mielenterveyttä sekä lisäävät mielenterveysongelmien riskiä. VANUPO-valmistelussa nuorten mielestä kiusaamiseen ja syrjintään tulee puuttua vahvemmin, jolloin tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuvat paremmin. Jokaisella on oikeus fyysiseen ja psykologiseen turvallisuuteen. Kiusaamisen ja syrjinnän ehkäisyä sekä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämistä tulee tehdä suunnitelmallisesti nuorten kaikissa kasvu- ja koulutusympäristöissä. Tarvitaan tunne-, vuorovaikutus-, ryhmä- ja kaveritaitojen vahvistamista, ennaltaehkäiseviä käytäntöjä sekä puuttumisen keinoja. VANUPO-luonnoksessa ei mainita rasismia, joka on tutkitusti uhka nuoren mielenterveydelle.

On hyvä, että VANUPO-luonnoksen toimenpiteenä nostetaan varhaiskasvatuksen ja opetustoimen sekä johdon täydennyskoulutuksen painopistealueeksi hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseen sekä mielen hyvinvoinnin tukemiseen liittyvä pedagoginen osaaminen. Täydennyskoulutuksen lisäksi tulisi edistää varhaiskasvatus- ja opetusalan tutkintojen

hyvinvointi- ja mielenterveysosaamista. Kasvattajat ja opettajat tarvitsevat osaamista ja työkaluja työhönsä. Osaaminen tukee myös heidän omaa hyvinvointiaan.

Osana kokonaisuutta myös nuorten päihdehaittoja tulee vähentää. Päihdepolitiikan tulee kuitenkin olla inhimillistä ja tähdätä haittojen vähentämiseen. Mielenterveys- ja päihdehaasteet kulkevat usein käsi kädessä, ja pahimmillaan päihteiden käyttö estää avun saamisen mielenterveysongelmiin ja toisin päin. Palvelujärjestelmää tulee sujuvoittaa ja sen täytyy vastata olemassa olevaa tarvetta. Myös nuorten huumekuolemien määrä on Suomessa suhteessa kansainväliseen tasoon suuri, joten myös VANUPOssa on hyvä esittää keinoja siihen puuttumiseen hallitusohjelman mukaisesti.

Päihde- ja mielenterveysongelmat altistavat myös rikoksilla oireilulle. Myös diagnosoimattomat tai ilman tukea jääneet neuropsykiatriset haasteet voivat altistaa rikollisuudelle. Nuoret rikoksenteijät tulisi saada moniammatillisen avun piiriin, jotta esimerkiksi tunne- ja vuorovaikutustaitojen, resilienssin ja muiden mielenterveystaitojen oppimisen kautta voidaan vähentää uusimisriskiä. VANUPOssa tulee myös huomioida rikosten uhrit ja heidän tukemisensa.

Jengirikollisuuden ehkäisemiseksi on käytettävä etsivää nuorisotyötä, osallisuuden tunteen vahvistamista ja muita nuorisotyöllisiä keinoja. Seuraamukset ja rangaistukset harvoin toimivat rikosten ehkäisyyn.

MUUTOSESITYS: Lisätään kirjaus: Edistetään hyvinvointi- ja mielenterveysosaamista varhaiskasvatuksen ja opetusalan tutkinnoissa.

MUUTOSESITYS: Lisätään kirjaus: Vähennetään päihdehaittoja ehkäisevällä päihdetyöllä nuorten eri kasvuympäristöjen ja huoltajien yhteistyönä. Kiinnitetään erityistä huomiota nuorten huumekuolemien vähentämiseksi tehtävään työhön. Vahvistetaan nuorten päihdehoitoa ja -kuntoutusta sekä varmistetaan että päihde- ja mielenterveyshoitoa voi saada samanaikaisesti.

MUUTOSESITYS: Lisätään kirjaus: Ehkäistään ja vähennetään rikoksilla oireilevien nuorten rikollisuutta varmistamalla riittävä mielenterveyshoito, hyödyntäen moniammatillista tukea sekä vahvistamalla nuorten mielenterveystaitoja vankiloissa ja muissa rangaistusmuodoissa. Varmistetaan rikoksen uhrien psykososiaalinen ja muu tarvittava tuki mielenterveysongelmien ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi.

TAVOITE 8. Yhteisöllisyyttä, yhdenvertaisuutta ja resilienssiä nuorten elämässä tuetaan

On hyvä, että luonnoksessa vahvistetaan nuorten resilienssiä haastavien tilanteiden kohtaamisessa selkeyttämällä ja kasvattamalla nuorisotyön roolia yhteisöllisyyden vahvistajana. Nuorisotyön lisäksi

nuorten resilienssiä tulisi edistää ja tukea muissakin kasvuympäristöissä. Resilienssi on yksi mielenterveysosaamisen sisällöistä.

On hyvä, että kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävää nuorisotyötä kehitetään edelleen. Tämä on kuitenkin luonnoksen ainoa kirjaus, joten toimenpide jää varsin suppeaksi.

Koronapandemian seurauksena nuorten kokemana yksinäisyys ja sosiaalinen ahdistuneisuus ovat lisääntyneet. Hyvinvointivajeen vähentämiseksi näihin tulee vaikuttaa yksilöiden ja yhteisöjen tasoilla. Vertaisilla ja ystäväsuhteilla on suuri merkitys nuoren kasvuun ja kehitykselle. Ystävä- ja läheissuhteet ovat mielenterveyden voimavaroja ja yksinäisyys ja sosiaalinen ahdistus mielenterveyttä kuormittavia tekijöitä.

Häirinnän ja syrjinnän ehkäisy ja siihen puuttuminen vaativat tarkempia toimenpide-ehdotuksia.

MUUTOSesitys: Lisätään kirjaus: vahvistetaan nuorten resilienssiä kasvu- ja koulutusympäristöissä ja varmistetaan ympäristöjen aikuisten riittävä osaaminen resilienssin tukemiseksi.

MUUTOSesitys: Lisätään kirjaus: Vahvistetaan kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvaa nuorisotyötä painottamalla nuorten osallisuuteen ja hyvinvointiin liittyvää toimintaa sekä vahvistamalla nuorisotyön roolia osana moniammatillista oppimisyhteisöjen hyvinvointityötä.

MUUTOSesitys: Lisätään seuraavat kirjaukset Kansallisesta lapsistrategiasta (2021, Komiteamietintö s. 30) muuttaen lapsi-termiä nuori-termiksi: Kehitetään määrätietoisesti toimia nuorten yksinäisyyden ehkäisemiseksi ja vertaissuhteiden vahvistamiseksi. Tuetaan yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutusta nuorten arjessa, koulussa ja oppilaitoksissa, vapaa-aikana ja harrastustoiminnassa. Tunnistetaan digitaalisen ympäristön merkitys nuoren läheis- ja vertaissuhteiden kannalta ja vahvistetaan media- ja vuorovaikutustaitoja myös sähköisessä viestinnässä.

Nuorisotyön ja –toiminnan tukemisen linjaukset

Luonnoksessa kerrotaan, että nuorisotyön onnistumisen edellytyksiä vahvistaa, että sitä toteutetaan yhä enemmän yhteistyössä monialaisessa yhteistyössä eri yhteistyökumppaneiden, kuten opetus-, sosiaali- ja liikuntatoimen ja poliisin kanssa. On hyvä, että nuorisotyön monialaisuus ja -muotoisuus tunnustetaan. Kunnallisen nuorisotyön osalta luonnos lähinnä siteeraa nuorisolakia, minkä pitäisi jo olla kaikessa nuorisotyössä lähtökohtana.

Nuorisotyön koordinaatiosta jää vielä kysymyksiä, esimerkiksi miten vastuu jakautuu kuntien ja aluehallinnon välillä. Myös alueelliset erot ja kuntien autonomia vaikuttaa tähän. Järjestöjen ja seurakuntien nuorisotyö jätetään huomiotta.

MUUTOSESITYS: Lisätään nuorisotyön onnistumisen edellytykseen yhteistyö myös terveystoimen kanssa.

Painopisteet nuorisoalan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

On hienoa, että nuorten hyvinvointi, erityisesti ennaltaehkäisevät toimet, yhteistyössä yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa on VANUPO-luonnoksessa nuorisoalan osaamiskeskusten painopisteet vuosille 2024-2027. Nuorten hyvinvoinnin tukeminen muodostaa luonnoksen mukaan viitekehyksen tämän ohjelmakauden osaamiskeskustoiminnalle. Osaamiskeskustoiminta jäsenyy kahden painopisteen kautta: nuorten hyvinvoinnin edistäminen nuorisotyön keinoin ja nuorten hyvinvoinnin johtamisen tuki.

Painopisteessä nuorten hyvinvoinnin edistäminen nuorisotyön keinoin sisältää yhteisöllisyyden, kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin, resilienssin sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistamista. Lisäksi nostetaan esiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tukemista sekä pahoinvoinnin aiheuttajiin puuttumisen. Nämä ovat kannatettavia sisältöjä. Osa luetelluista sisällöistä on mielenterveystaitoihin ja mielenterveysosaamiseen liittyviä sisältöjä, kuten tunne- ja vuorovaikutustaidot ja resilienssi. Mielenterveyden vahvistamista tehdään vaikuttavimmin, kun lisätään useita mielenterveystaitoja ja osaamisen sisältöjä. Esimerkiksi pahoinvoivalle ja oireilevalle nuorelle hänen vahvuuksiensa hyödyntäminen ja itsetunnon tukeminen ovat mielenterveyttä vahvistavia.

Luonnoksessa mainitaan lukuisissa kohdissa esimerkiksi ammattilaisten ja muiden nuorten kanssa toimivien mielenterveysosaamisen lisääminen, joten tämän on hyvä näkyä myös osaamiskeskuksissa.

MUUTOSESITYS: Lisätään hyvinvoinnin edistämisen nuorisotyön keinoihin mielenterveystaitojen ja -osaamisen vahvistaminen.

Suomen kansalliset tavoitteet nuorisoalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle

-

Muita näkemyksiä ohjelmasta

Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman tarkoitus ja suunta ovat hyviä, mutta olemme pettyneitä ohjelman suppeuteen. Hallituksen visio on luonnoksen mukaan nuorten hyvinvointia vahvistava ja johdonmukainen nuorisopolitiikka, mutta esitetyt toimenpiteet eivät vastaa tähän visioon. Nuorten mielenterveysseura Yeesi ei pidä ohjelmaa uskottavana työkaluna nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn ja hyvinvointivajeen paikkaamiseen.

Eri-ikäisten nuorten yhdenvertaisuus ei toteudu VANUPO-luonnoksessa. Suomen nuorisolaki kattaa kaikki 12-28-vuotiaat, eikä siis ole lain henkeen sopivaa määrittää toimet koskemaan ensisijaisesti alle 25-vuotiaita.

Päätös jättää toimeentuloon, työelämään, sosiaaliturvaan ja asumiseen liittyvät linjaukset VANUPO:n ulkopuolelle on kummallinen valinta. Hyvinvointia ei ole mahdollista edistää tehokkaasti pistemäisillä, kapeilla toimilla, vaan aina täytyy huomioida kokonaisuus. Kärjistetysti sanottuna hyvät harrastusmahdollisuudet eivät ole riittävä hyvinvointitoimi, jos nuori samalla kamppailee työttömyyden, vähävaraisuuden ja asunnottomuuden kaltaisten haasteiden kanssa. VANUPO:n tulisi huomioida kaikki kasvuympäristöt ja elämän osa-alueet.

Koulutuspolitiikan ja korkeakouluopiskelijoiden puuttuminen ohjelmasta on hämmentävää. Koulutus on nuorten elämässä keskeinen tekijä, ja yhdenvertainen mahdollisuus koulutukseen on ollut Suomen ylpeys. Tämä yhdenvertaisuus ei toteudu mikäli suunnitelmallisesti ei tueta erilaisten nuorten koulutuspolkuja.

Hallitusohjelmassa on lukuisia leikkauksia, jotka tehtyjen arvioiden mukaan osuvat pahiten nimenomaan nuoriin, opiskelijoihin ja vähävaraisiin. VANUPO:ssa ei tällaisenaan kuitenkaan arvioida lainkaan näiden tulevien leikkausten vaikutusta, mikä tuntuu vastuuttomalta. Jos VANUPO:n on tarkoitus olla aito nuorisotyötä ja -politiikkaa ohjaava työkalu, ei siinä voi jättää mainitsematta kiusallisilta tuntuvia uudistuksia, vaan nuoriin kohdistuvia politiikkatoimia ja niiden mielenterveysvaikutuksia tulee arvioida rehellisesti ja avoimesti.

Nuoriso- ja mielenterveysalan järjestöissä ollaan oltu laajasti pettyneitä siihen, että VANUPO on korvaamassa hallitusohjelmassa luvattua laaja-alaista toimenpideohjelmaa nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi sekä hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi. Tämänlaisena luonnos ei ole missään nimessä riittävä näiden haasteiden ratkaisuun, ja on jopa suppeampi kuin aiemmat VANUPO:t.

Mielenterveyskriisin ratkaisuun ei riitä opiskeluhuollon ja terapiapalveluiden pienet parannukset. Tarvitsemme avointa keskustelua mielenterveyshaasteiden juurisyistä ja panostusta ennaltaehkäisyyn ja hyvinvointia vahvistavaan työhön. Tämä kokonaisvaltainen tarkastelu puuttuu ohjelmasta kokonaan. Toivomme VANUPO-prosessin tarkastelua, koska selvästi se on tämän kauden osalta riittämätön.

Kiitämme mahdollisuudesta lausua. Tässä lausunnossa on hyödynnetty myös MIELI ry:n hyvää valmistelutyötä ja muiden järjestöjen kanssa tehtyä yhteistyötä keskeisten muutosehdotusten löytämiseksi.

Karstinen Erika

Nuorten mielenterveysseura - Yeesi ry - Yhteistyössä hallituksen ja muiden työntekijöiden kanssa, sekä hyödyntäen MIELI ry:n muutosehdotuksia.